

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Vedra Regul

**SOCIJALNA KOHEZIJA U NOVOIZGRAĐENIM PLANSKIM
NASELJIMA:
STUDIJA SLUČAJA NASELJA NOVI JELKOVEC U ZAGREBU**

Diplomski rad

Mentorica: dr. sc. Jana Šarinić

Zagreb, srpanj 2015.

Sadržaj

1. Uvod	2.
2. Naselje Novi Jelkovec	7.
2.1. Projekt i izgradnja naselja	7.
2.2. Javni prostori i stambena struktura naselja	8.
2.3. Modeli stambenih statusa u Novom Jelkovcu i socijalna struktura stanovništva	10.
3. Istraživanje socijalne kohezije u naselju Novi Jelkovec	12.
3.1. Ciljevi i metode istraživanja	12.
3.2. Pretpostavke	14.
4. Rezultati istraživanja i interpretacija	15.
7.1. Stupanj kohezije među stanovnicima sličnog socioekonomskog odnosno stambenog statusa	15.
7.2. Integracija stanovnika najnižeg socioekonomskog statusa u zajednicu stanovnika Novog Jelkovca	21.
7.3. Neslučajna homogenizacija stanovništva lokalizirana u prostoru	26.
5. Zaključak	28.
Popis literature	32.
Prilozi	36.

1. Uvod

Ovaj diplomski rad se bavi istraživanjem socijalne kohezije među stanovnicima novog zagrebačkog stambenog naselja Novi Jelkovec. U teorijskom dijelu rada objašnjeni su razlozi zbog kojih je ova tema sociološki relevantna, zatim temeljni pojmovi: urbano planiranje, socijalna kohezija, stanovanje te socioekonomski status stanara. Empirijski dio rada bavi se razmatranjem postoji li unutar naselja neki oblik podjele stanovništva te utječu li socioekonomski status i neposredno mjesto stanovanja unutar naselja na socijalnu koheziju među stanovnicima naselja.

Sociološka relevantnost ove teme te važnost pojma socijalne kohezije stavljeni su u širi kontekst oslonjen na ideje i rad sociologa M. Castellsa i Z. Baumana. Na prijelazu u treće tisućljeće događa se promjena odnosa između vremena i prostora. Pomoću tehnologije, ponajviše komunikacijske, vrijeme i mjesto se sažimaju, odnosno prostor se više ne mjeri vremenom koje čovjeku treba da ga prijeđe. Informacije i fluktuirajući kapital su entiteti u kojima je u informacijskom dobu sadržana moć, a oni nisu vezani uz mjesto. M. Castells ih naziva prostorom tokova, dok konkretno mjesto na kojem ljudi žive naziva prostorom mjesta, gdje se ljudi socijaliziraju i ulaze u međuodnose. (Castells, 2000.) Mjesto u urbanoj sociologiji od njenih početaka ima centralno značenje, to je prostor u kojem su vidljive društvene strukture i organizacije društvenog života. (Čaldarović, Šarinić, 2015.) No, s obzirom na to da je moć sadržana u prostoru tokova, prostori mjesta postupno gube na značaju, zbog čega dolazi do promjena unutar samog tkiva velikih gradova. Nepoželjne promjene u prostorima mjesta se, između ostalog, događaju zbog prednosti koja se daje kapitalu i profitu nad kvalitetom te u gradovima niču instrumentalni prostori i neuljudna mjesta¹, a s druge strane jer je u dobu promjenjivih struktura teško predvidjeti budućnost i raditi na dugoročnim (često neprofitnim) planovima. Sve to zajedno vodi podjelama i segregaciji, a ona je najvidljivija upravo na konkretnom prostoru u područjima gradova. (Čaldarović, Šarinić, 2015.) Činjenica da se broj ljudi na urbanim područjima povećava te da će do 2030. g. dvije trećine stanovnika Zemlje živjeti u gradovima (Čaldarović, Šarinić, 2015.) čini ovu temu relevantnom za sociološka istraživanja. Prije nego se definira pojam socijalne kohezije potrebno je istaknuti zbog čega je uopće važan trud oko njene realizacije. U informacijskom dobu, odnosno u suvremenom društvu na prijelazu

¹ Z. Bauman navodi "neuljudno mjesto" kao prostor koji služi samo za prolaz ili potrošnju. Slično, M. Auge navodi „nemjesto“ kao prostor koji nema nikakvo značenje niti identitet.

s 20. na 21. stoljeće, dolazi do kolapsa dugoročnog planiranja, natjecateljske atmosfere i devaluacije međuljudske suradnje. (Bauman, 2010.) Društvo se promatra kao mreža, a ne kao struktura. Osim toga, dolazi do fragmentacije teritorija, polarizacije stanovništva, fizičke odvojenosti, getoizacije i zatvaranja stanovnika (dobrovoljno ili „prisilno“ zbog nemogućnosti financiranja dosadašnjeg mjesta stanovanja), što je suprotno načelima demokracije. (Čaldarović, Šarinić, 2015.) Stoga se i samu definiciju socijalne kohezije promatra u kontekstu otpora prema opisanom utjecaju moći prostora tokova nad konkretnim mjestima na kojima ljudi stanuju. Šira svrha ovog rada je istražiti **što se događa s čovjekom u urbanoj sredini u suvremenom dobu, dobu raslojavanja, te kako se te promjene manifestiraju u konkretnom prostoru.** Kao objekt istraživanja odabran je slučaj novoizgrađenog stambenog naselja Novi Jelkovec kako bi se u njemu istražilo je li na mikro razini uočljiva homogenizacija društvenih struktura stanovništva, s obzirom na to da socijalne razlike i nejednakosti koje postoje i u hrvatskom društvu imaju svoj prostorni izraz. (Čaldarović, 1987.)

Problemom prostornog i urbanog planiranja na prostorima bivše Jugoslavije bavili su se sociolozi O. Čaldarović, D. Seferagić, R. Supek te mnogi drugi. **Urbano planiranje** je interdisciplinarna djelatnost koja donosi odluke o budućnosti prostora grada. Cilj urbanog planiranja nije samo proučiti i opisati grad, niti u potpunosti odlučivati o njegovom cjelokupnom razvoju, već pronaći način kako da se on lakše razvije u pravcu u kojem društvo to želi. Iz toga proizlazi da urbano planiranje ne bi trebala biti tehnički neutralna djelatnost te da urbani planeri trebaju raditi na transformaciji sustava društvenih odnosa planiranjem pravednijeg grada. U svojoj knjizi *Suvremena sociologija grada* O. Čaldarović i J. Šarinić objašnjavaju da planiranje grada podrazumijeva i sagledavanje parametara kao što su, primjerice, broj stanovništva, broj vozila na prometnicama te potrošnja komunalnih resursa. Navode da su to elementi koji mogu omogućiti očuvanje grada i ugodan život u njemu. (Čaldarović, Šarinić, 2015.)

Ideja da se promjenom prostora može promijeniti i društvo sadržana je u mnogim utopijskim vizijama. One nastaju razmišljanjem i djelovanjem mislilaca, a pokušavaju se realizirati u okviru gradova koji svojom formom i organizacijom žele omogućiti stvaranje boljeg i kvalitetnijeg života čovjeka u zajednici. Zajednice nastaju na konkretnim mjestima, odnosno kako ih M. Castells naziva, na prostoru mjesta. (Castells, 2000.) Prema Z. Baumanu, „zajednica“ je ostatak nekadašnjih utopija o boljem društvu sa boljim susjedima koji se pridržavaju pravila zajedničkog

suživota. (Bauman, 2000.) Vrijednosti i karakteristike različitih utopijskih gradova odnose se uglavnom na zajednička pravila i njihovo poštivanje, na društvenu jednakost, pravo pristupa resursima i izostanak prostorne segregacije, što su indikatori visokog stupnja socijalne kohezije koja pak utječe na blagostanje pojedinca. U konceptima utopijskih gradova nalazimo elemente prevladavanja prostorne segregacije te negiranja društvene hijerarhije. Prema O. Čaldaroviću i J. Šarinić, utopijska misao o gradu je potrebna kako bi podsjećala na to da treba stvarati „grad po mjeri čovjeka“² te ga uskladiti s očuvanjem prirode. (Čaldarović, Šarinić, 2015.) Društvene vrijednosti se nazivaju društvenim ciljevima onda kada teže usmjeravanju razvoja društva te je jedan od važnih ciljeva urbanog planiranja konstruirati takvu okolinu koja će potaknuti socijalno integrativne procese. (Seferagić, 1988.)

Socijalna integracija je proces kojim se pojedinac prilagođava društvenim standardima te proces ujedinjavanja različitih elemenata jednog društva koji dovodi do povećanog osjećaja identifikacije s grupom. (English, 1972.) Pojam socijalne integracije prvi put koristi sociolog Emile Durkheim. Relativno nedavno se o socijalnoj integraciji počelo govoriti i u kontekstu stambene politike. Integrativni procesi se razvijaju postupno, stvaranjem zajednice kroz život u naselju, kroz njegove probleme i kroz aktivnost stanovnika u rješavanju vlastitih svakidašnjih i drugih problema. (Čaldarović, 1987.) Zbog toga se, kada je riječ o novim, mladim stambenim naseljima, često govori o nedostatku socijalne integracije, budući da još nije prošlo dovoljno vremena kako bi se ona razvila.³ Integracija pojedinaca u zajednicama u kojima žive povećava socijalnu koheziju te čini okolinu stimulativnijom (Fombrun, 1996; Bežovan, 2002.) i stoga će se pojam socijalne integracije koristiti u kontekstu procesa koji vode do višeg stupnja socijalne kohezije.

Socijalnu koheziju definiraju sociolozi Vergolini i Berger-Schmitt. **Socijalna kohezija** počiva na procesima društvene integracije. Čine ju odnosi i veze između društvenih skupina, pojedinaca, grupa ili prostornih jedinica. Ona se odnosi na povezivanje unutar društva kao cjeline, a ukazuje i na sposobnost društva da svojim članovima osigura dobrobit te da smanji razlike, podjele i polarizacije u društvu. Opći aspekti društvene kohezije su snaga društvenih odnosa, frekventnost

² „Grad po mjeri čovjeka“ naslov je knjige R. Supeka iz 1987., a sama sintagma označava grad koji omogućava kvalitetan društveni život u zajednici sagrađenoj prema potrebama čovjeka u skladu s prirodom, u suprotnosti s gradnjom temeljenom na profitu.

Slično značenje ima i sintagma „pravo na grad“ H. Lefebvrea, koji grad vidi kao zajedničko dobro svih građana, bez obzira na sve veću polarizaciju stanovništva.

³ Jedan od epiteta koji se uz njih veže je „naselje bez duše“. (Čaldarović, 1987.)

i kvaliteta veza i interakcija između pojedinaca, njihov osjećaj pripadnosti i povjerenja koji počiva na zajedničkim vrijednostima te stupanj nejednakosti u tom društvu. O utjecajima socijalne kohezije na društvo pišu stručnjaci u području socijalne politike, G. Bežovan i V. Puljiz. Stupanj socijalne kohezije utječe na kvalitetu života. U kohezivnim skupinama ljudi uvažavaju jedni druge i međusobno se slažu, žele biti dijelom skupine i jedinstveni u formiranju zajedničkih ciljeva (Figueroa i sur., 2000.; Bežovan, 2005.) te ih demokratskim metodama i ostvarivati. (Puljiz et al., 2008.) U takvim solidarnim zajednicama žive slobodni pojedinci, građani koji aktivno sudjeluju u društvenom životu i potiču promjene u svrhu postizanja višeg stupnja kvalitete zajedničkog života. U društvu s osviještenom kohezijom moguće je potaknuti građane na, primjerice, osnivanje udruga. Osnivanje udruga i urbani pokreti su usredotočeni na ciljeve vezane uz uvjete života, lokalni identitet i političku autonomiju, a od velike je važnosti spoznaja da su oni su postali presudni izvori otpora jednostranoj logici kapitalizma i međunarodnog biznisa. (Castells, 2000.) Tako je u Novom Jelkovcu osnovana Udruga Novi Jelkovec s ciljem da poboljša zajedničko stanovanje u naselju.

U suprotnosti s društvenom kohezijom stoji pojam socijalne dezintegracije koji označava rascjepkanost i podijeljenost društva (Bežovan, 2005.). Takvu situaciju možemo još nazvati i fragmentacijom ili polarizacijom društva. Velike nejednakosti u društvu te vidljiva prostorna segregacija su štetne jer dovode u pitanje najbolju moguću upotrebu talenata i sposobnosti građana te na taj način oslabljuju socijalnu koheziju. (Giddens, 1999.; Bežovan, 2005.) Temeljno načelo socijalne kohezije je jednakost svih ljudi i uvažavanje različitosti u društvu, a temeljni čimbenik borbe protiv socijalne isključenosti je pristup osnovnim socijalnim pravima (socijalnoj zaštiti, stanovanju, zaposlenosti, zdravstvenoj zaštiti i obrazovanju). (Puljiz, 2004.)

Međutim, pristup socijalnim pravima i socijalnoj zaštiti znatno slabi na prijelazu u 21. stoljeće. Razlozi tomu su veća fleksibilnost radne snage i njena slabija organiziranost nego što je to bio slučaj u kapitalizmu 60-tih i 70-tih godina 20. stoljeća. (Castells, 2003.) Moderno informacijsko doba, dakle, karakterizira tendencija prema povećanoj društvenoj nejednakosti i polarizaciji. To se, prema Castellsu, događa zato što se radna snaga podijelila na visokoobrazovane snage sposobne trgovati informacijama i kapitalom i na zamjenljive radne snage koje su prepuštene same sebi i rade na poslovima koji su često nestabilni ili ugovoreni na određeno vrijeme. U takvoj situaciji je teško dugoročno planirati život. (Castells, 2003.) U okvirima navedenih

globalnih promjena možemo promatrati sam pojam socioekonomskog statusa i njegova utjecaja na stanovnike. **Socioekonomski status** je pozicija pojedinca, obitelji ili društvene skupine unutar hijerarhijske društvene strukture. Čimbenici koji utječu na viši ili niži socioekonomski status, skraćenicom nazvan SES, su obrazovanje, novčani prihodi i zanimanje. SES je povezan i s nejednakošću u pristupu i distribuciji resursa. Primjerice, udio građana u određivanju uvjeta vlastite stambene okoline ovisi o njihovu ekonomskom i statusnom položaju. Što je viši njihov položaj u društveno-političkoj hijerarhiji, to je veća mogućnost da sami izaberu uvjete svoje stambene okoline. (Seferagić, 1988.) Nizak SES i sve ono čemu on može biti uzrok (niži stupanj obrazovanja, siromaštvo, zdravstveni problemi) utječu na društvo u cjelini te se može zaključiti da ono ima koristi od smanjenja socioekonomskih nejednakosti i jaza između ljudi različitih socioekonomskih statusa. (American Psychological Association, 2007.) Iz tog razloga je još važnije da država zadrži socijalnu zaštitu u svojoj domeni moći i provodi socijalnu politiku u koju, među ostalim, spada i stambena politika.

Broj stručnjaka koji se bave pojmom stanovanja je velik, a rad se oslanja na teorije sociologa O. Čaldarovića i D. Seferagić te G. Bežovana, stručnjaka za socijalnu politiku u Hrvatskoj.

Navode da je **stanovanje** zadovoljavanje osnovne čovjekova potrebe za sigurnošću i reprodukcijom. Naglašavaju da je bitno da se stanovanje ne svede samo na stan, već da zadovolji i potrebe za društvenim odnosima, samoostvarenjem, stvaralaštvom i razvojem. Stanovanje odražava sliku društva, ali i vrši utjecaj na njega i to tako što uvjeti u kojima ljudi žive određuju i stupanj i kvalitetu razvoja toga društva. (Seferagić, 1988.)

Nova stambena naselja su nastala kao plod određenoga planerskog procesa. To su uglavnom zone kolektivnih zgrada u sklopu kojih se nalaze osnovni popratni sadržaji. Obično su izgrađena i omeđena prometnicama na rubovima većih gradova (Seferagić, 1988.), što je slučaj i s naseljem Novi Jelkovec. Sva nova naselja su realizacija određenih ideja o tome kako bi život i stanovanje u suvremenome urbanom društvu trebali izgledati, a osnovni elemenat njihove uspješnosti je stupanj njihove kompletiranosti. (Čaldarović, 1987.) Upotrebna vrijednost naselja temelji se na ljudskim potrebama, a odnosi se na opremljenost za cjelovit svakodnevni život na lokalnoj razini.

Stambeni statusi u Hrvatskoj su raznoliki: *privatno vlasništvo, najmoprimac sa zaštićenom najamninom*⁴, *najmoprimac sa slobodno ugovorenom najamninom, najam dijela stana (podstanarstvo)*, te *srodstvo s vlasnikom ili najmoprimcem*, a nedavno je uveden i status *najmoprimca sa zaštićenom najamninom*. (Bežovan, 2008.) Situacija u Hrvatskoj je takva da si velik broj ljudi, ponajprije mladih, ne može priuštiti stan i pristojan standard stanovanja. (Bežovan, 2004.) Ne postoji poseban propis kojim se uređuje obveza države u stambenom zbrinjavanju socijalno ugroženih kućanstava, već postoji samo kategorija stanova sa zaštićenom najamninom koja odgovara pojmu socijalnih stanova u europskim zemljama. Jedno od rješenja hrvatske stambene politike jest uvođenje stanova koji se izdaju u javni najam na određeno vrijeme (5 godina), a objašnjeno je u sljedećem poglavlju.

2. Naselje Novi Jelkovec

2.1. Projekt i izgradnja naselja

Stambeno naselje Sopnica-Jelkovec, s vremenom preimenovano u Novi Jelkovec, je naselje u sklopu gradske četvrti Sesvete u istočnom rubnom dijelu Grada Zagreba. Specifičnost naselja je u tome što je prostorno i prometno relativno odvojeno od ostatka Zagreba, izgrađeno u kratkom roku te stambeno zbrinulo različite populacije.

Naselje je nastalo je na prostoru nekadašnje svinjogojске farme Mesne industrije Sljeme. Farmu je nakon stečaja 1999. godine otkupio Grad Zagreb te ju srušio i pretvorio u građevinsko zemljište, a 2003. godine je Gradski zavod za planiranje razvoja grada i zaštitu okoliša taj prostor namijenio zoni stambene namjene. Takva odluka o prenamjeni bila je tada u skladu sa Strategijom i Programom prostornog uređenja Republike Hrvatske te s Prostornim planom grada Zagreba. (Službeni glasnik Grada Zagreba, 11/2003) Projekt izgradnje Novog Jelkovca je bio usmjeren na nadomještanje nedostatka stambenih prostora u Zagrebu i na rušenje cijena stanova na tržištu te se stoga o njemu može govoriti kao o socijalnoj politici. (Bežovan, 2008.) Tadašnje Ministarstvo za javne radove, obnovu i graditeljstvo pokrenulo je preko Udruženja arhitekata natječaj za projektiranje novog stambenog naselja na toj površini. U tu svrhu formiran je stručni žiri koji je kao najbolje rješenje ocijenio rad grupe arhitekata iz Zavoda za urbanizam i prostorno

⁴ Odgovara kolokvijalnom nazivu „socijalni stan“.

planiranje Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu koju je predvodio mr. sc. Krunoslav Šmit. (Nodilo, 2009.) Ta grupa je izradila detaljne planove stambenih zgrada, ali i razradila elemente kao što su javni prostori, zelene površine i pejisaž te zgrade u kojima se odvijaju društveni sadržaji. (Jukić, 2014.)

Naselje je planirano za gotovo 10 000 stanovnika te se gradilo od listopada 2006. g. do 2009. g. Razlog zašto je naselje izgrađeno upravo na toj površini je vjerojatno činjenica da je Grad Zagreb bio samostalan vlasnik zemljišta. To podrazumijeva riješena pravno- imovinska pitanja te se na toj površini u kratkom vremenskom periodu moglo dati izgraditi naselje veličine otprilike 39 ha (0,39 km²). (Ilijanić i Milenković, 2014.)

2.2. Javni prostori i stambena struktura naselja

Slika 1. Tlocrt naselja (Građevinar, 2009.)

Naselje se sastoji od 4 cjeline zvane A, B, C i D blokovi. Prvu cijelinu A čini velik kompleks povezan s okolnim strukturama i javnim sadržajima uz Ulicu Ljudevita Posavskog. To je građevina na ulazu u naselje i koja se najbolje vidi u prolazu kroz okolne prometnice. Sastoji se od 900 stanova. Od javnih prostora su ugrađeni pojedinačni lokali (dućani, restorani, kafići) te zdravstvena ustanova. U ovoj zgradi obitava najveći broj stanara klasificiranih kao socijalni slučajevi. (Novi Jelkovec, 2013.) A blok Novog Jelkovca je primjer vidljive lokalizacije društvenih skupina u prostoru. Prema riječima arhitekta Suljića, A blok je u urbanističkom

smislu dobro osmišljen, no kroz projektiranje je doživio transformaciju koja nije za rezultat imala kvalitetnu arhitekturu. (Suljić, 2014.) Zidovi u zgradi su tanki pa je zvučna izolacija slaba i onemogućava privatnost, a cijela zgrada odaje dojam zatvora. (Kostrenčić, 2014.) Takva situacija se može povezati s poglavljem koje se bavi socioekonomskim statusom, gdje je navedeno je da, što je on viši, veće su mogućnosti kontrole pri odabiru mjesta stanovanja.

Druga je prostorna cjelina B, odnosno dio naselja koji se sastoji od 16 stambenih zgrada i 936 stanova, a od javnih sadržaja ima samo pojedinačne lokale s uslužnim djelatnostima u prizemlju.

To je stambeno najgušće naseljen dio naselja.

Treća cjelina C je središnji dio naselja u kojem su izgrađeni javni sportski i stambeni sadržaji. To je ujedno i dio naselja s najviše zelenih površina; njima su zgrade odvojene i ne nastavljaju se jedna na drugu već između zgrada stoji travnjak. Zgrade ovog bloka zajedno broje samo 169 stanova. To je mali broj s obzirom na to da A, B i D cjelina imaju 900, 936 i 716 stanova na približno istoj površini. U sastavu je ove cjeline i središnji park stambenog naselja. Tu se nalazi i srednja škola s vanjskim terenima, sportskom dvoranom i bazenom, a na drugoj strani je vrtić s igralištem.

Četvrta je cjelina D na rubu naselja, ima 13 stambenih zgrada sa 716 stanova. Javne sadržaje čine osnovna škola i pripadajuća sportska dvorana, pojedinačni lokali za uslužne djelatnosti te crkva. Za ovaj blok je planirana i tržnica, no taj projekt još nije zaživio.

U naselju su izgrađeni sadržaji za stanovnike kao što su vrtić, osnovna i srednja škola, zdravstvena ustanova te javni prostori.

U naselju postoje dvije zgrade vrtića En ten tini. U glavnoj zgradi nalazi se vrtić predviđen za otprilike 600 djece za vrtićki i jaslčki uzrast, a početkom 2010. godine otvoren je i područni vrtić za otprilike 170 djece koji u prizemlju svoje zgrade ima bazen za djecu. (**O Novom Jelkovcu).

Osnovna škola predviđena je za 900 učenika i radi u dvije smjene. Suvremeno je opremljena te ima i vanjsko školsko igralište. U programu škole nude se izvannastavne aktivnosti, radionice o prevenciji nasilja te ekološke i sportske radionice. (**O Novom Jelkovcu).

Srednja škola se otvorila školske godine 2014./2015., predviđena je za 600 učenika te nudi obrazovni program elektrotehničara i tehničara za računalstvo. (**O Novom Jelkovcu).

Knjižnica je u naselju otvorena u prosincu 2012. godine. Osim posudbe knjiga, njena funkcija je

i organizacija kulturnih događaja, likovnih i dramskih radionica, predavanja, izložbi i savjetovanja. Opremljena je i internetom i računalima. Otvorena je radnim danom, ali i subotom prijepodne. Pročelje zgrade knjižnice je cijelo u staklu, što knjižnicu čini ugodnim i osvijetljenim prostorom za boravak. U prizemlju se mogu pročitati dnevne novine i časopisi, a u podrumu se nalazi dvorana u kojoj se mogu održavati izložbe.

Zdravstvena stanica je oformljena u srpnju 2013. u A bloku i djeluje u sklopu Doma zdravlja Zagreb-Istok. Ulagач je Zagrebački holding (podružnica Stanogradnja) koji je opremio ambulate. Djeluju ordinacije opće medicine, stomatološke zdravstvene zaštite, zdravstvene zaštite dojenčadi i predškolske djece, zdravstvene zaštite žena i patronažne službe. (***)O Novom Jelkovcu).

U naselju djeluje i Udruga Novi Jelkovec koju je osnovala nekolicina stanara naselja. Primarni razlozi osnivanja udruge 2013. godine bili su: poboljšanje prometne povezanosti s ostalim dijelovima Zagreba, najam poslovnih prostora i garaža po nižim cijenama, sanacija dječjeg parkića u A bloku, pritisak na Grad Zagreb i Zagrebački holding za završetak srednjoškolskog kompleksa, dovršenje šetnice u C bloku s južne i sjeverne strane gradilišta te postavljanje uspornika prometa. (Udruga Novi Jelkovec, 2014.)

2.3. Modeli stambenih statusa u Novom Jelkovcu i socijalna struktura stanovništva

U Novom Jelkovcu stanuju korisnici stanova koji su regulirali stambeni status na tri različita načina. Stan je mogao biti kupljen vlastitim novcem, javno unajmljen ili dobiven putem socijalnog programa Grada Zagreba. Od 2 713 stanova, 800 je namijenjeno za socijalne potrebe, oko 650 za najam po povlaštenim cijenama te 1265 slobodnom tržištu. (***)O Novom Jelkovcu). Budući da je do 2014. otprilike 500 stanova namijenjenih slobodnom tržištu nije bilo prodano, ti su stanovi prenamijenjeni za javni najam.⁵

Stanovi u javnom najmu novost su u hrvatskoj stambenoj politici i specifični su za Novi Jelkovec. Na projektu stanova u javnom najmu radio je dr. sc. Gojko Bežovan, hrvatski stručnjak za stambenu politiku u Hrvatskoj. Prema njegovim riječima, polazi se od toga da način

⁵ Dana 01.04. je Gradskom uredu za imovinsko-pravne odnose uruđbiran zahtjev za pristup informaciji o tome koliko je stanova u Novom Jelkovcu u zaštićenom i javnom najmu te kako su raspoređeni u A, B, C i D bloku, no dobivena povratna informacija je bila nepotpuna.

stanovanja utječe na socijalnu integraciju, a ciljna skupina ovog modela su mladi ljudi ili mlade obitelji koje žive u podstanarstvu ili kod svojih roditelja u neadekvatnim uvjetima. (Bežovan, 2014.) Cijena najma u tim stanovima je viša nego u socijalnim stanovima, a manja nego u podstanarstvu i stanovima na slobodnom tržištu, kao i manja od iznosa mjesečne rate kredita. Stanovi se daju u najam na pet godina, što je dovoljno vremena za planiranje karijere i biološke reprodukcije te osjećaj ugodnog života. Mogućnošću da potpišu siguran ugovor po nepromjenjivoj cijeni, i to povoljnijoj nego na tržištu, toj se skupini omogućava da podignu kvalitetu svog života i života svoje obitelji.

Cijene javnog najma se kreću oko 200 do 250 € mjesečno za stanove od 80 do 120 m². (Natječaj za davanje u najam javno najamnih stanova u naselju Novi Jelkovec, 22/09)

Još jedan model stambenog statusa specifičan za Novi Jelkovec je status zaštićenog najma, kolokvijalno nazvanog i „socijalni stan“. Takvi stanovi su dodijeljeni socijalno ugroženim skupinama građana, odnosno građanima nižeg socioekonomskog statusa. Zaštićena najamnina stana se simbolično naplaćuje⁶, a obitelji u takvom najmu same financiraju režije. Najniži SES imaju obitelji koje nisu obvezne platiti niti tu najamninu, već one kojima je stanovanje, zajedno s režijama, potpuno besplatno. U ovu skupinu ubrajaju se i poneke romske obitelji u naselju Novi Jelkovec.

Kandidati za dobivanje takvog stambenog statusa su obitelji čiji članovi imaju prihode 50% ispod standarda građana Hrvatske, ne posjeduju nijednu drugu nekretninu, do sada su živjeli u neadekvatnim uvjetima, imaju više od troje djece ili u obitelji imaju osobu s invaliditetom. Za razliku od javno najamnih stanova, pravo na zaštićeni najam nemaju obitelji koje žive u stanu svojih roditelja ili supružnikovih roditelja. (Odluka o najmu stanova, Službeni glasnik Grada Zagreba broj 22/09)

Realizacija klasične prodaje stanova nije se pokazala sasvim uspješnom, na što nam ukazuje činjenica da je do 2014. godine petstotinjak stanova namijenjenih prodaji ostalo prazno. Grad Zagreb je stoga raspisao novi javni natječaj za povlašteni najam stana kojim će u 2015. popuniti kapacitete stanovanja u naselju.

⁶ Zaštićena najamnina stana iznosi u prosjeku 4 kn/m².

Za razliku od ponekih utopijskih gradova opisanih u Mumfordovoj *Povijesti utopija*⁷, gdje je osnovna jedinica društva trebao biti pojedinac, Novi Jelkovec je napravljen kao naselje u kojem je osnovna jedinica društva obitelj. To se može zaključiti iz broja dječjih igrališta, iz prostora kojeg zauzimaju škola i dječji vrtić te iz veličine školskih igrališta. Kvadrature stanova iznose od 80 m² pa sve do 120 m², što je dovoljno za obitelji s više od dvoje djece.⁸

Osim toga, u pravilniku natječaja za javni najam kao jedna od stavaka koja pogoduje dobivanju prava na najam je broj članova obiteljskog domaćinstva, posebice djece. (Natječaj za davanje u najam javno najamnih stanova u naselju Novi Jelkovec, 22/09)

3. Istraživanje socijalne kohezije u naselju Novi Jelkovec

3.1. Ciljevi i metode istraživanja

Socijalne razlike i nejednakosti koje postoje u našem društvu imaju svoj prostorni izraz. Ukoliko se odnosi društvenih struktura mogu lokalizirati u prostoru, može se govoriti o prostornoj segregaciji stanovništva. (Čaldarović, 1987.) Problemi socijalne integracije i kohezije u naselju Novi Jelkovec proizlaze djelomično i iz činjenice da su socijalno ugroženi stanovnici većinom stanove u zaštićenom najmu dobili unutar dva određena bloka, dok su stanovi druga dva bloka većinom dani u javni najam ili prodani. U ovom radu se niži socioekonomski status odnosi na socijalno ugrožene stanovnike Novog Jelkovca kojima je grad Zagreb dodijelio stan u zaštićenom najmu.

Cilj rada je istražiti socijalnu koheziju među stanovnicima naselja Novi Jelkovec i utvrditi postoji li unutar naselja neki oblik podjele stanovništva. Daljnji cilj je istražiti utjecaj socioekonomskog statusa i neposrednog mjesta stanovanja unutar naselja (blok A, B, C i D) na socijalnu koheziju.

Budući da je pretpostavka rada da je stupanj kohezije visok među stanovnicima istog stambenog statusa (vlasnici stanova i ostali) te da je stupanj kohezije visok među stanovnicima naselja koji žive u neposrednoj blizini (susjedstvu), intervjui su provedeni sa stanarima različitih blokova unutar naselja kako bi se dobio što bolji uvid u procese koji omogućuju ili onemogućuju socijalnu koheziju.

⁷ Primjerice, u Platonovoj Državi ili u Campanellinom zamišljenom Gradu Sunca.

⁸ Prema ljestvici P. H. Chombarta, 12-14 m² po osobi je dovoljno individualna ravnoteža ne bude ugrožena, osim ako dvije osobe duže ne žive u jednoj prostoriji. Čaldarović, O. (1987.) *Suvremeno društvo i urbanizacija*

Podaci o čimbenicima koji ukazuju na postojanje višeg ili nižeg stupnja socijalne kohezije u naselju Novi Jelkovec prikupljeni su kroz polustrukturirane intervju sa stanarima A, B, C i D bloka u naselju. Planirano je minimalno 12 polustrukturiranih intervju sa stanarima A, B, C i D bloka u naselju. Realizirano ih je ukupno 16, od toga 13 stanovnika; intervjuirano je 3 stanara A bloka, 5 stanara B bloka, 3 stanara C bloka i 3 stanara D bloka; od toga 4 stanara u zaštićenom najmu, 4 u javnom najmu te 6 stanara kupljenih stanova, jedna patronažna sestra koja je osvijetlila temu integracije romske populacije te dvoje djelatnika knjižnice Novi Jelkovec koji su dali uvid u prostore knjižnice kao javnog mjesta s potencijalom za stvaranje socijalno integrativnih odnosa (s naglaskom na problematiku romske populacije). Pri intervjuima su se u dva slučaja uključili članovi obitelji, u jednom slučaju se uključila kćer ispitanice, a u drugom suprug ispitanice. Intervjuirano je 6 pripadnika muškog i 8 ženskog roda. Ispitanici stanuju u Novom Jelkovcu 5 godina, osim dvije ispitanice koje u naselju stanuju 9 mjeseci.

Sudionicima je bio postavljen niz pitanja o načinima provođenja slobodnog vremena u naselju te o stupanju u kontakt sa susjedima i korištenju javnih prostora pri zajedničkom provođenju slobodnog vremena te o općenitom stupnju zadovoljstva životom u naselju. Kriteriji za regrutaciju stanara su bili stambeni status, blok u naselju i rod. Budući da je pretpostavka rada da su koherentnije skupine stanara one koje žive u sličnom stambenom statusu uz saznanje da u C i D bloku slični stambeni statusi žive u neposrednoj blizini, odabrani su stanari različitih blokova kako bi se dobile informacije o situacijama iz različitih perspektiva u svrhu procjenjivanja količine integrativnih procesa koji indiciraju veću ili manju socijalnu koheziju u naselju, ali i u pojedinom bloku.

Prije samog intervjua sudionici su bili usmeno informirani o temi, svrsi i cilju istraživanja. Nakon toga im je uručen i dokument s informacijama o istraživanju i zaštiti sudionika s potpisom istraživačice. Sudionicima je napomenuto da u bilo kojem trenutku mogu odbiti odgovoriti na pitanja ili odustati od sudjelovanja u istraživanju.

Šifre ispitanika sastavljene su od oznake za rod (M/Ž), blok (A, B, C, D) i stambeni status (SN označava stan u zaštićenom najmu, JN stan u javnom najmu i K kupljeni stan ili stan koji se otplaćuje vlastitim kreditom). Primjerice, osoba u kupljenom stanu u C bloku muškog roda označena je (M, C, K), prilikom čega nije važno postoje li dvije osobe istog roda, stambenog statusa u istom bloku i zbog toga imaju istu šifru. U analizi rada su ispitanici označeni rednim brojem.

3.3. Pretpostavke

Na temelju proučene literature i saznanja o naselju Novi Jelkovec, formirane su tri pretpostavke.

U ovom radu je glavna pretpostavka da je socijalna kohezija jača među stanovnicima sličnog socioekonomskog statusa. Stupanj socioekonomskog statusa određen je prema kriteriju jesu li stanovnici korisnici socijalnog ili samostalno financiranog stana. To podrazumijeva češće druženje korisnika sličnog stambenog statusa, češće korištenje javnih prostora u društvu pripadnika sličnog socioekonomskog statusa te osjećaj distanciranosti spram korisnika drugačijeg stambenog statusa. No, takva se društvena podjela ne promatra u izoliranom kontekstu, već uzimajući u obzir i činjenicu da je dio socijalnih i samostalno financiranih stanova smješten u različitim, prostorno udaljenim blokovima.

Druga pretpostavka tvrdi da stanovnici najnižeg socioekonomskog statusa imaju najviše teškoća pri socijalnoj integraciji s ostatkom populacije. U ovu pretpostavku se uključuje i romska populacija, s obzirom na to da su Romi u Hrvatskoj zbog slabe obrazovanosti, neuključenosti u formalne oblike rada, specifičnog načina življenja i drugih karakteristika, ekonomski, prostorno, kulturološki i politički marginalizirani. (Vlada Republike Hrvatske, 2003.) U Novom Jelkovcu programom socijalnog najma stana nestaje prostorna marginalizacija Roma budući da su postali korisnici stanova u kolektivnim stambenim jedinicama, no pretpostavlja se da će proći još neko vrijeme dok se njihov specifičan način života ne uspije integrirati u zajednicu stanovnika naselja.

Treća pretpostavka tvrdi da se na prostoru naselja Novi Jelkovec može lokalizirati neslučajna homogenizacija strukture stanovništva, što ukazuje na homogene obrasce ponašanja u dva različita dijela naselja. To bi, pak, moglo ukazivati na slabu mogućnost dublje međusobne komunikacije, oslabljenu mogućnost ostvarenja integrativnih procesa te u konačnici niži stupanj socijalne kohezije među stanovnicima naselja.

4. Rezultati istraživanja i interpretacija

Većina ispitanika izjavila je da se osjeća integriranim u naselje. Troje ispitanika je navelo da se još nisu integrirali, pri čemu je dvoje u naselju tek osam mjeseci.

„Još se osjećam neadaptirano.“ (Ispitanik 4).

Prema O. Čaldaroviću, integrativni procesi se razvijaju postupno, stvaranjem zajednice kroz život u naselju, kroz njegove probleme i kroz aktivnost stanovnika u rješavanju vlastitih svakidašnjih i drugih problema (Čaldarović, 1987.) te je izgledno da za nove stanare još nije prošlo dovoljno vremena kako bi se integrirali.

„Jesmo, trebalo nam je dugo vremena, sad smo tu već 5 godina i sad ga (naselje) osjećamo kao svoje.“ (Ispitanik 10).

„Pa zapravo nakon 5 godina mogu reći jednostavno da pripadam tu. Prije sam živio u centru, a centar je svačiji. A s ovim naseljem se nekako možemo poistovjetiti, identificirati, i sa ljudima tu i sa svim tim sadržajima.“ (Ispitanik 2).

Dvije osobe su spontano izjavile da su u naselju našle bliske prijatelje.

„Odemo na nogomet ja i prijatelji“ (Ispitanik 5).

„(...) koji su mi neki bliski prijatelji.“ (Ispitanik 12).

7.1. Stupanj kohezije među stanovnicima sličnog socioekonomskog odnosno stambenog statusa

U ovom radu bila je glavna pretpostavka da će se integrativni procesi odvijati češće i lakše među pripadnicima istog socioekonomskog statusa, zbog čega će i socijalna kohezija među njima biti jaka. Pretpostavka je ispitana na temelju navoda o druženju korisnika istog socioekonomskog statusa te na izjavama koje upućuju na distanciranost spram stanovnika drugačijeg stambenog statusa. U C i D bloku smješteni su samostalno financirani stanovi (kupljeni i oni u javnom najmu), a u A i B bloku su svi statusi izmiješani s naglaskom na većinu socijalnih stanova. Većina stanovnika nižeg SES-a naseljena je u A bloku, a većina višeg SES-a u C bloku.

Ta je pretpostavka djelomično potvrđena zbog toga što je među stanovnicima C i D bloka uočen obrazac održavanja kontakata s osobama istog socioekonomskog statusa, budući da je stanovništvo u tim blokovima socioekonomski homogeno, odnosno svi su stanovnici istog ili sličnog socioekonomskog statusa. Svi ispitanici C i D bloka su naveli da se najčešće i najviše druže sa stanarima istog stambenog statusa. No, u A i B bloku susjedstvo je miješano te su se na taj način stvorile i međususjedske veze između stanovnika u zaštićenom najmu i stanovnika koji samostalno financiraju stanovanje. Ispitanici su naveli primjere integrativnih procesa koji su naposljetku doveli do socijalne kohezije u njihovom okruženju.

Svi ispitanici A i B bloka (u socijalnom najmu, u javnom najmu i u kupljenom stanu) su potvrdili podjednaku količinu integrativnih kontakata sa stanovnicima svakog stambenog statusa.

„Ne znam njihov stambeni status. (...) družim se podjednako sa svima.“ (Ispitanik 3).

„Podjednako se družim sa svima (stambenim statusima).“ (Ispitanik 10).

„Nema neakvih granica, svi se podjednako družimo.“ (Ispitanik 5).

„Različitih kombinacija ima.“ (Ispitanik 8).

Jedan je ispitanik primijetio da su se u A bloku razvili integrativni procesi među stanarima istog socioekonomskog statusa, pri čemu je mislio na pretežito mladu populaciju. No, isti ispitanik kasnije u intervjuu navodi da se svi druže međusobno bez obzira na socioekonomski status.

„Socijala je „na ulici“, bolje su se uklopili nego ostatak. Može biti da je zbog toga što ih je većina (govori za A blok), pa su se našli.“ (Ispitanik 3).

Stanovnici C i D bloka su pak izjavili da većinom kontakte održavaju samo sa stanovnicima njihovog stambenog (a time i socioekonomskog) statusa. Odgovori stanara C i D bloka ukazuju na to da u navedenim blokovima stanuju osobe u javnom najmu ili u kupljenom stanu te da imaju vrlo malo bliskih kontakata sa stanovnicima naselja u zaštićenom najmu.

„Svi su više manje u javnom najmu od ovih koje znam.“ (Ispitanik 11).

„Ovdje kod nas u C bloku su većina kupaca. Ima javnog najma, a ove socijale nema uopće.“ (Ispitanik 12).

„Većinom su mislim kupili stan. Ne poznam nikog (u zaštićenom najmu).“ (Ispitanik 13).

Svi ispitanici svih blokova i stambenih statusa su izjavili da se najviše druže s ljudima u neposrednoj blizini, odnosno u svojoj zgradi, susjedstvu ili bloku. Ispitanici su spontano kao najuže socijalne kontakte spomenuli susjede i svoju zgradu. Iz toga se može izvući zaključak da za integrativne odnose i koheziju stanovnika nije presudan socioekonomski status, već neposredna blizina stanovanja.

„Imamo neke susjede u zgradi s kojima kad smo se upoznali kad smo došli.“ (Ispitanik 8).

„Družim se s ljudima iz svih blokova, ali ne pretjerano. Najviše sam u svojoj zgradi.“ (Ispitanik 3).

„Pa u A bloku zato što tu živim, tu su mi susjedi svi iz A bloka.“ (Ispitanik 6).

„Dosta smo povezani. Naš ulaz i zgrada od 3 ulaza.“ (Ispitanik 11).

„A dva ili tri susjeda.“ (Ispitanik 7).

„Kako bi tko došao (u ulicu) tako smo se upoznawali sa svima tako da smo se mi svi tu od početka povezali jer nas je bilo jako malo.“ (Ispitanik 12).

Integrativni procesi se razlikuju u A i B bloku te u C i D bloku. Zamijećeno je da se aktivnosti razlikuju u A i B bloku te C i D bloku. U A i B bloku je dvoje ispitanika kao društvene aktivnosti navelo druženje jednih kod drugih unutar vlastitih stanova (pijenje kave, odlasci u posjetu).

„Nekad popijemo 2 kave tjedno.“ (Ispitanik 10).

„Imam još 3-4 familije s kojima se družimo, posjećujemo se, jedni drugima, odlazimo.“ (Ispitanik 2).

Aktivnosti stanovnika C i D bloka aktivnosti uključuju kestenijadu, zajedničke proslave rođendana na otvorenom, igranje na zelenim površinama, zajedničku sadnju biljaka i zajedničko košenje trave sa susjedima. S obzirom na to da su za održavanje zelenih površina zadužene službe vrtnog centra Zrinjevac, košenje trave i sadnja biljaka sa susjedima mogu se opisati kao integrativni procesi koji doprinose stvaranju višeg stupnja socijalne kohezije. Proslave se odvijaju na velikim površinama namijenjenim za druženje koje su opremljene drvenim klupama pokraj kojih se može peći i roštilj. Roditelji međusobno paze na djecu iz susjedstva te si na taj način olakšavaju svakodnevicu. U ovom istraživanju nisu zabilježeni slučajevi sukoba među stanovnicima C i D bloka.

„Povezani smo mi, evo sad tu ja i ovaj susjed preko, mi kosimo tu travu sami, bez obzira na to kaj i Zrinjevac to kosi. (...) I uvijek neka tak radimo i uvijek se s tim zabavljamo, držimo do toga.“ (Ispitanik 13).

„Kad klinci imaju rođendane, svi iz mog ulaza se više manje zajedno družu vani.“ (Ispitanik 11)
„Kad je ljepše vrijeme i tu prošećeš, tu je preko dvadesetero djece na ovoj livadi i roditelji i svi se međusobno igraju, međusobno pazimo jedan drugom na djecu.“ (Ispitanik 12).

„Susjed nam organizira kestenijadu, peku se kukuruzi, stvarno smo se povezali jako dobro.“ (Ispitanik 12).

U vidu međususjedske suradnje, sitnih popravaka i usluga, u A i B bloku je troje ispitanika navelo da dobivaju i pružaju pomoć u obliku popravaka kućanskih uređaja, pomoć prilikom ugradnje novog namještaja te posudbe namirnica.

„Da, tata je pravi pomoćnik, svi ga zovu kad se nešto pokvari.“ (Ispitanik 9).

„Ili ako joj (susjedi) usfali jaje za kolač, može mi uvijek pokucati.“ (Ispitanik 10).

U C i D bloku kao najčešći oblik pomoći navedeno čuvanje djece dok se zajedno igraju u parkovima, dakle pomoć se odnosi na vanjske javne prostore.

„Često kad vidim nekog od susjeda vani, često pitam je li problem da pripaze moje dijete.“ (Ispitanik 11).

„...međusobno pazimo jedan drugom na djecu...“ (Ispitanik 12).

Ako tomu dodamo i izjavu jedne mlade osobe iz B bloka da za aktivnosti na otvorenim igralištima odlazi u C i D blokove, može se zaključiti da sadržaji u C i D bloku potiču interakciju i integrativne procese većeg broja ljudi nego što to čine sadržaji A i B bloka jer se odvijaju u privatnim sferama ili u površinski malim parkovima koji su namijenjeni maloj djeci, dok se veća djeca i mladi okupljaju na betonskim površinama bez sadržaja.

„Idemo na nogomet i košarku. Nogomet idemo ili dolje na, kako mi to zovemo, Fifa. Na košarku idemo sad ovdje je napravljeno, ovo novo prema Lidlu tu desno.“ (Ispitanik 5).

Dvoje ispitanika je kao kanal povezanosti sa ostalim blokovima navelo vrtić zbog kojeg se svi međusobno upoznaju te velika školska i vrtićka igrališta. Iz toga se može zaključiti da mladi i djeca uvelike doprinose ubrzanju procesa kohezije u naselju.

„Zbog vrtića smo povezani iz svih blokova.“ (Ispitanik 12).

Što se tiče distanciranosti spram osoba drugačijeg socioekonomskog statusa, uočeno je da nitko od ispitanika nema distancu spram osoba višeg socioekonomskog statusa, odnosno osoba koje same financiraju stan. Distanca je, međutim, uočena kod većine ispitanika spram osoba nižeg socioekonomskog statusa. U ispitanike se ubrajaju i dvije osobe koje su i same u zaštićenom najmu. Mnogi su ispitanici, međutim, prilikom intervjua izjavljivali oprečne stavove. U jednom bi kontekstu osobe nižeg ekonomskog statusa povezivali s vandalizmom te nesposobnošću uključivanja u zajednicu, a u drugom kontekstu bi pak spomenuli da poznaju obitelji u zaštićenom najmu koje su uspješno uključene u zajednicu. Od ispitanika se saznalo za tri konkretne problematične romske obitelji na početku B bloka, a obitelji koje su u početku stvaranja naselja doprinosile neredima i sukobima u naselju već su deložirane.

„Zato što su tu ipak socijalni slučajevi, a tamo često nije neki standard odgoja za djecu pa im se svašta dozvoljava i onda svašta i rade pa onda tak šaraju i zgrade.“ (Ispitanik 6).

„U A bloku ima 5, 6 ljudi koje baš vidim cijeli dan svaki dan na cesti. Kad idem u trgovinu, čovjek sa štakama koji piju na javnom mjestu – oni pridonose slici koja se u medijima reproducira.“ (Ispitanik 5).

„Uložio si životnu uštedevinu i onda u zgradi imaš dvije ciganske obitelji i socijalu koja kiseli kupus u zajedničkim prostorijama.“ (Ispitanik 2).

„... navuko si me sa spikom „naselje mladih ljudi, novih mogućnosti“ i na kraju si me stavio u socijalni geto. Ja da sam htio živjeti u socijalnom getu, kupio bi stan u Kozari boku.“ (Ispitanik 13).

„...sad je sve okej. Vidim da tu ne naseljavaju više ni socijalu ni te Rome.“ (Ispitanik 13).

Stanovnici A i B bloka su imali potrebu naglasiti da da nemaju predrasude te da ne žele etiketirati sve osobe u zaštićenom najmu, već da poznaju konkretne slučajeve koji uzrokuju probleme u zgradama i naselju koji se ne pridržavaju pravila zajednice.

„Ali što znači socijala? Ne u smislu financijskog stajališta, nego nekakvih odstupanja od normalnog ponašanja.“ (Ispitanik 10).

„Mislim da ljudi imaju distancu prema nekome tko je bučan, neuredan, neodgovoran, tko radi štetu, uništava, prlja; ni u kom slučaju da netko tko ima socijalni stan da je on nešto loše.“ (Ispitanik 2).

Ispitanici C bloka su tokom intervjuja spontano počeli koristiti zamjenice „mi“ i „oni“, dijeleći naselje na svoj blok i svoj stambeni status i na A i B blok misleći na stanove u socijalnom najmu nazivajući ih „socijalom“.

„Njih ima čak i više nego nas. Ove socijale.“ (Ispitanik 13).

„Sad da ti se desi da stvarno imaš neku takvu socijalu ili cigana pored sebe...“ (Ispitanik 12).

„Mislim, inače ne sudim baš ljude po financijama ali ne družim se u takvim krugovima.“ (Ispitanik 7).

Dvije su osobe samostalno financiranog stana iskazale neutralan stav, dok je jedna osoba u zaštićenom najmu iskazala izrazito pozitivan stav spram osoba nižeg socioekonomskog statusa, navodeći da su izrazito kulturni te da su u njihovom ponašanju vidljivi religijski obrasci.

„(Pomažemo) Kako kome što treba. Činjenica je da su njihove (osoba u zaštićenom najmu) potrebe ipak nešto veće od naših. (...) Mislim da je to normalno, nije riječ ni o kakvoj zlouporabi.“ (Ispitanik 8).

„Kod socijalnih slučajeva dolaze kultura i religija na vidjelo, a nemaju ni pojma o kriminalu. Svi su socijalizirani i normalni ljudi.“ (Ispitanik 5).

Jedan ispitanik kupac stana je uz viši socioekonomski status vezao pojmove kao što su kultura i obrazovanje, a obitelji u zaštićenom najmu je troje ispitanika opisalo kao osobe koje žive na grbači ostalih, nisu radile za ono što imaju te kao indolentne obitelji kojima je svejedno za čistoću životnog prostora, koje nemaju standard odgoja za djecu i dozvoljavaju uništavanje zajedničke imovine.

„C blok jesu većinom stanovi koji su kupljeni i tamo su te obitelji većinom dobrostojeće. Povezao bih dobrostojeće s obrazovanjem i kulturom.“ (Ispitanik 7).

„Mislim da se neki ljudi ne odnose prema stvarima jednako jer ih nisu .. nisu ih zaslužili.. to jest, nisu radili za njih nego su ih dobili, pa im je tak svejedno.“ (Ispitanik 1).

„A niš, kak ima puno ljudi koji žive na toj socijali! (...) ima poznanika nekog tko je isto tu i tko živi, eto, na grbači svih nas.“ (Ispitanik 4).

„(...) i to je uvijek ta socijala.“ (Ispitanik 13).

Primijećeno je i da stanovnici koji samostalno financiraju stanovanje zamjeraju obiteljima u zaštićenom najmu što su dobili stan u zaštićenom najmu. Stanovnici C bloka svjedoče tomu da si takve obitelji, budući da ne moraju financirati stanovanje, mogu priuštiti dva auta i djeci skupu odjeću i mobilne telefone te kućne ljubimce za koje smatraju da su dodatni trošak. S obzirom na to da u neposrednom susjedstvu C bloka nema stanova u zaštićenom najmu, razlike se mogu primijetiti ili u školi (preko djece) ili ostaje zaključiti da pri formiranju takvih stavova ulogu igraju i predrasude.

„Ako si proglašen socijalom, znači da ne možeš imati ni auto, ni psa ni ništa. Ne možeš biti na socijali i imat psa, pa pas je luksuz, nije potreba. (Ispitanik 13).

„Ma ne to, nego sva ta socijala vozi po dva auta. Mislim, on si može priuštiti dva auta, ja ne mogu. Zato što nemam novaca za platiti kredit.

A kako znate da je to „socijala“? - Pa skužiš ih, mislim vidi se to.“ (Ispitanik 12).

Jedna ispitanica u zaštićenom najmu navela je da su joj često upućene izjave koje insinuiraju da je dobiti stan u zaštićenom najmu oblik dobiti koji se ostvaruje u igrama na sreću.

„Kaj ti hoćeš, nisi prstom mrdnula, a dobila si stan. U smislu kak se meni posrećilo u životu.“ (Ispitanik 10).

Takvi primjeri upućuju na mogućnost društvene podjele Novog Jelkovca na osnovi socioekonomskog statusa, a konkretne manifestacije neprijateljskih međuljudskih odnosa iz navedenog razloga kanaliziraju se, primjerice, kroz sukobe vlasnika pasa za koje je navedeno da dolaze iz A i B bloka i uneređuju zelene površine C bloka.

U C i D blokovima naselja je zaista zabilježena veća socijalna kohezija među stanovnicima istog socioekonomskog statusa, međutim zbog činjenice da je kohezija zabilježena i u dijelu naselja sa izmiješanim socioekonomskim statusima, zaključujem da za integrativne odnose i koheziju stanovnika nije presudan samo socioekonomski status, već i neposredna blizina stanovanja. Zabilježena je distanca stanovnika tih dvaju dijelova koja ne počiva isključivo na

socioekonomskom statusu, već i na prostornoj odvojenosti. Prema Z. Baumanu, fizička i socijalna blizina su se u većem dijelu povijesti preklapale, tako da ne čudi da stanovnici ono što im je bliže smatraju i boljim pa barem zbog toga što svoju okolinu poznaju. (Bauman, 2009.)

7.2. Integracija stanovnika najnižeg socioekonomskog statusa u zajednicu stanovnika Novog Jelkovca

Druga pretpostavka u radu je glasila da će osobe i obitelji najnižeg socioekonomskog statusa imati najviše poteškoća prilikom integracije u zajednicu stanovnika Novog Jelkovca.

Najniži socioekonomski status ne odnosi se na sve obitelji koje su ostvarile pravo na zaštićenu najamninu stana. Najniži SES imaju obitelji koje nisu obvezne platiti niti simboličnu zaštićenu najamninu, već one kojima je stanovanje, zajedno s režijama, potpuno besplatno. U ovu skupinu ubraja se i 50-tak romskih obitelji u naselju Novi Jelkovec.

Ova pretpostavka je potvrđena te se odnosi većinom na romske obitelji neprilagođene životu u naselju lokalizirane na početku B bloka. Pod problematična ponašanja ispitanici navode uništavanje zajedničke imovine, nepoštivanje pravila o zaključavanju vrata, glasnu glazbu i glasne razgovore i verbalne prijetnje te okupiranje zajedničkih prostorija za privatne potrebe ili njihovo uništavanje. No, prema O. Čaldaroviću, kolektivne prostorije i inače često propadaju zbog nedovoljne brige i loše upotrebe. (Čaldarović, 1987.)

Sociolog E. Anderson bavi se analizom interakcija pojedinaca i grupa koje dijele javni prostor s naglaskom na rasne odnose te ističe da su susreti na javnim mjestima specifični po tome što kratko traju, pa se procjena vrši na temelju izgleda, ponašanja i boje kože. (Čaldarović, Šarinić, 2015.; Anderson, 1992.) Pri takvim susretima izostaje dublje upoznavanje osobe koju susrećemo, a u slučaju Roma u Novom Jelkovcu se to iskustvo nadovezuje i na ona koja smo ranije imali s pripadnicima romske manjine. Prema Z. Baumanu, „drugi“ su ono što mi o njima znamo, ono što smo konstruirali iz nataloženih sjećanja prošlih iskustava. (Bauman, 2009.) Ono što karakterizira „druge“, odnosno tuđince, jest odsutnost pravila interakcije (Bauman, 2009.), u prijevodu, dok se ne izgrade pravila ulaznja u međuljudske (i susjedske) odnose koje će poštivati obje strane, do tada će susreti s osobama koje pravila nisu prihvatile (u ovom slučaju su to neke od romskih obitelji) ostajati sadržajno prazni, pa čak i negativno obojeni. Do tada će ta dva svijeta živjeti fizički blizu, ali socijalno daleko; bit će susjedi izvan socijalnog dosega. (Bauman, 2009.)

Svi ispitanici su naveli da su čuli za postojanje problema s romskom manjinom u naselju. Više od polovice ispitanika imalo je direktan kontakt s pripadnicima romske manjine u naselju, a ostali su naveli ono što su čuli od susjeda u naselju.

„Često se tako spominju oni u tom kontekstu nekakvih nemira i svađa i tako, uništavanja.“ (Ispitanik 6).

„Da, čuo sam, tu u našoj blizini dvije zgrade dalje je bilo i sukoba i krađa i policijskih intervencija, svega što smatramo da jednom mirnom životu nema mjesta.“ (Ispitanik 2).

„Tu su neki cigići na početku pekli odojka i tad je baš bilo ono još jednom i letite van.“ (Ispitanik 9).

„Od drugih ljudi sam čuo da je tu bilo dizanja laminata u zrak, vađenja parketa od kojih su radili roštilje, bilo je i provala.“ (Ispitanik 3).

„Tamo su parket doslovce lomili i u kadi roštiljali. Vatru naložili.“ (Ispitanik 13).

Važno je naglasiti da je dio ispitanika imao i pozitivna i neutralna iskustva s Romima u naselju te da postoje romske obitelji koje su integrirane u naselje.

„Prijateljica mi ima Rome za susjede i preko puta u zgradi (...) Nikad se ona meni nije žalila da je bilo problema. Čak i njena prijateljica je živjela u toj zgradi, bila okružena s Romima sa svih strana i nije bilo ništa.“ (Ispitanik 11).

Negativna iskustva s romskim obiteljima odnose se na nagle agresivne reakcije, neprekidno međusobno posjećivanje u stanovima, okupljanja velikog broja ljudi u jednom stanu, sukobe i nesuglasice, otvaranje ulaznih vrata zbog čega je olakšan pristup provalnicima, uništavanje zajedničke imovine, nepridržavanje pravila o zbrinjavanju otpada, korištenje zajedničkih prostorija u privatne svrhe te prijetnje nasiljem.

„I kad je netko previše u obrani romske manjine, onda bih ja njima rado rekla, čuj, nemaš ih za susjede. Njima se ništa ne smije prigovoriti na način života, ludovanje, nered, muzika ona njihova...“ (Ispitanik 10).

„Prijetite, opasni su, mi se možemo bojati za svoj život i tako. Prijetnje su bile tak da ono razbit ću ti njušku. Puno gore, čak i prosto.“ (Ispitanik 10).

„Bilo je par puta preko puta nas (stanovi na početku B bloka), baš ovi Romi su se sukobili međusobno, ali to su više klanovi njihovi.“ (Ispitanik 5).

„Jedno vrijeme su toliko prijatelji da samo idu jedni drugima, a jedno vrijeme se kolju, tuku, čak i policija dolazi i razdvaja ih. Oni su se tukli nasred ceste s batinama. To su bile plemenske tu tučnjave.“ (Ispitanik 10).

„Odmah je žena bila nagorušena. „Štae gospođa, imate problema?“ Bilo je dvoje malih klinaca koji su bili potpuno sami bez nadzora.“ (Ispitanik 4).

„Pa ja sam bio svjedokom, mala Romkinja, nije bila niti majka niti otac nisu bili nigdje blizu, samo je istrčala pred auto. Na kraju se još i ona derala na vozača da kak nije pazio.“ (Ispitanik 7).

„Imaju 6 pari cipela pred vratima, nepripremljeni su za život u urbanom okruženju.“ (Ispitanik 2).

„Ovaj jadni predstavnik stanara mora sedmi put naručivati nove portafone jer su sve potrgali.“ (Ispitanik 2).

Pozitivna iskustva s Romima imale su tri ispitanice u B bloku te u D bloku i odnose se na skladnu igru romske djece na igralištima, pri čemu je primjećeno da se po dolasku druge djece romska povlače s igrališta.

„Činjenica je da su oni vrlo otvoreni. Oni su normalni ko i svi drugi stanovnici, čisti su, peru prozore.“ (Ispitanik 8).

„Imamo s balkona pogled na dječje igralište. Kad su mali Romi na igralištu, onda nema vrištanja, nema tuče, nema ničega. Oni se tako srdačno i srčano igraju na tim igralicama da mi je baš za uživati. I onda kad počne vriska, cika, padanje i „nemoj to, nemoj ovo, silazi“ i tako redom, onda primjetiš da više nisu oni.“ (Ispitanik 8).

„I činjenica je da smo primjetili da onog trena kad dođe više djece, recimo tako, bijele, da se oni povuku sa igrališta.. Je li to zato što osjećaju da ne bi trebali biti tu ili na taj način izbjegavaju potencijalne konflikte...?“ (Ispitanik 8).

„Prije jedno dvije godine su se doselili isto neki Romi i često su im se djeca igrala s mojima, ali su super curke. Baš su mi bile male super.“ (Ispitanik 11).

S obzirom na lokaciju koju su ispitanici naveli, zamijećeno je da osobe s neutralnim ili ugodnim iskustvima s Romima nisu mislile na iste romske obitelji kao ispitanici koji su spomenuli negativna iskustva. Ispitanici C bloka i romska populacija su prostorno udaljeni te nemaju iskustvo suživota. 6 ispitanika je u intervjuu spomenulo deložaciju kao jedino moguće rješenje problematičnih romskih obitelji, a nitko od ispitanika nije naveo prisne prijateljske kontakte s romskom populacijom.

U intervjuu provedenom s patronažnom sestrom koja obilazi obitelji u Novom Jelkovcu, najčešće zbog novorođenčadi ili kroničnih bolesti, obrađena je tema isključivo romske populacije. Sve izjave koje slijede do kraja ovog poglavlja odnose se na šifru Ispitanik 14. Ispitanica je izjavila da većina Roma nije integrirana u naselje, odnosno da vrijeme provode

uglavnom u krugu obitelji ili romske nacionalne manjine. Kao razlog navodi to što ih okolina ne prihvaća. Napominje i da se ljubaznim ponašanjem može utjecati na promjenu ponašanja.

„Najčešće se druže međusobno. Sa susjedima slabije. Tu i tamo možda.“ (Ispitanik 14).

„Pa vjerujem da ih ni društvo ne prihvaća kako treba. Bez obzira na to što se govori da su manjine prihvaćene, to je manjina koja ipak ima stigmatu.“ (Ispitanik 14).

„Moram priznati da i ljudi su prema njima svakakvi. Tako da ono, ako im pristupite imalo ljubaznije, kao i prema drugima, mislim da na početku su rezervirani, ali kasnije prihvate.“ (Ispitanik 14).

Ispitanica je navela da misli da nedostatak integracije potječe „od društva“, ali i da se „malo njih trudi da nešto radi, da nešto promijeni.“

Primijećuje i da urednost pojedinih stanova dodijeljenih romskoj populaciji varira po pitanju higijenskih standarada te je neke od njih opisala kao „stvarno vrlo uredne“, a neke kao vrlo nehygijeske. No, čak i za obitelji čiji stanovi su održavani, ispitanica navodi da nije primijetila znakove procesa integracije u zajednicu naselja.

„Imaju, i oni imaju distancu. Pa velim, oni su naučeni od početka da se drugačije ponašaju prema njima, što nije u redu. Bar pristup nek bude kao prema svima drugima (...)“ (Ispitanik 14).

Ispitanica navodi da ulogu u nedostatku socijalno integrativnih procesa ne igra samo financijska situacija romske populacije, već i razlika u društvenim vrijednostima između njih i ostalih stanara. Navodi i da mali broj članova romske manjine nastavlja srednjoškolsko obrazovanje.

„Imate vi situaciju di sam drugom djetetu išla, drugi madrac je bio na podu, mame, a svekar je fino u kožnoj garnituri ležao, stol je bio pun mesa. Roštilja. Tako da nije samo stvar u tome (neimaštini).“ (Ispitanik 14).

„Većina ako završe osmogodišnju, to je to.“ (Ispitanik 14).

Ispitanica također navodi problematiku iskorištavanja romske djece i mladih za ilegalan rad kao što su prošnja i sakupljanje željeza. S obzirom na to da su to radnje koje nisu zajedničke većini vršnjaka u naselju Novi Jelkovec, može se zaključiti da se i svakodnevnica mladih razlikuje te da se stvaraju integrativne veze između samih članova romske populacije, nauštrb socijalno integrativnih odnosa s ostalim članovima naselja.

„Nisu svekrve recimo zadovoljne kad male mame hoće dojeti. Zato što oni njih po ljeti iskorištavaju skupljati željezo ili ovako nešto ili na moru ili po gradu tu ili okolica tako da više vole da je ta umjetna ishrana pa da one mogu biti s bebama a da mame idu, mlađe naravno, da idu raditi.“ (Ispitanik 14).

„A njih dva vele mi kolegice, njih se vidi pred crkvom da prose.“ (Ispitanik 14).

U svrhu upoznavanja situacije s Romima u naselju običena je knjižnica Novi Jelkovec kao javni prostor koji bi mogao poslužiti poboljšanju integrativnih odnosa među stanovnicima naselja. Dvoje djelatnika knjižnice odgovaralo je na pitanja s naglaskom na to koliko i na koji način romska populacija koristi sadržaje knjižnice i aktivnosti u njoj. Knjižnica ima oko 1000 registriranih korisnika, od toga otprilike pet romskih obitelji. Od sadržaja koriste većinom internet i Playstation, a u prostore knjižnice dolaze u većim grupama prijatelja ili članova obitelji koji se međusobno poznaju, tako da djelatnici nisu imali prilike zamijetiti pozitivnu interakciju s ostalom djecom; interakcija postoji, no više u neutralnom ili čak negativnom smjeru te se njihovi međusobni odnosi ne mogu opisati kao socijalno integrativni. Djelatnici su istaknuli da je pristup knjižnice prema svim korisnicima jednak, a da problemi nastaju isključivo zbog nepridržavanja pravila korisnika. Navodi se da je prve godine otvorenja knjižnice bilo više posjeta pripadnika romske populacije, no broj posjeta se smanjio zbog kršenja pravila knjižnice. Problemi nastaju, primjerice, zbog toga što korisnici romske populacije žele posuditi knjige, a nisu registrirani članovi i ne žele dati osobne podatke niti kontakt. Druga vrsta problema odnosi se na pravila ponašanja prema ostalim osobama u knjižnici, pri čemu je spomenuto da su postojali neugodni ispadi spram samih djelatnika knjižnice.

Treba, međutim, istaknuti da su se neke obitelji ipak prilagodile pravilima te da samostalno koriste sadržaje knjižnice, a zaposlenici poštuju različitosti i pristupaju jednako prema svim korisnicima.

Knjižnica je mjesto velikog potencijala za interaktivne sadržaje, igru i upoznavanje, poglavito djece. U njenim prostorima se organiziraju radionice za djecu i odrasle. U knjižnici je aktivna udruga Iskra koja provodi projekte; trenutno je u tijeku projekt „Žene okreću novu stranicu“, namijenjen dugotrajno nezaposlenim ženama koje žive na području naselja Novi Jelkovec. Sadržaji postoje, no potrebno je razviti strategiju kako za njih zainteresirati sve stanovnike naselja.⁹

⁹ Knjižnica Novi Jelkovec i njeni sadržaji već i sada djeluju kao prostor u kojem se svakodnevno mogu odvijati socijalno integrativni kontakti. U prostorima knjižnice na drugom katu može se igrati šah, a kat za mlade i odrasle vodi osoba puna entuzijazma i volje za radom. Knjižnica je povezana sa školom i djeca mogu koristiti prostor knjižnice za izradu plakata, dolaze na predstave, na predstavljanje knjiga. No, njen potencijal može se još i više iskoristiti. Od otprilike 10 000 stanovnika, u knjižnicu ih je upisano tek oko 1000, a na tjednoj bazi prostore knjižnice koristi još manje stanovnika. Djelatnici knjižnice kao rješenje predlažu bolju reklamu..

Prvi korak pri integraciji romske populacije bio je rješavanje stambenog pitanja; sljedeći korak bi trebao biti obraćanje pažnje na svakodnevicu djece i mladih unutar romskih obitelji, kažnjavanje ilegalnog dječjeg rada te poticanje aktivnog uključivanja u obrazovne ustanove. Na taj način mogli bi se postupno potaknuti socijalno integrativni odnosi koji bi u konačnici kao rezultat imali viši stupanj socijalne kohezije u cijelom naselju.

7.3. Neslučajna homogenizacija stanovništva lokalizirana u prostoru

Treća pretpostavka glasila je da se u prostoru naselja Novi Jelkovec može primijetiti neslučajna homogenizacija stanovništva.

U tijeku istraživanja izašlo je na vidjelo da je najveći stupanj homogenizacije stanovništva u prostoru lokaliziran u A bloku i u C bloku. A blok već kao sam sklop zgrada ima brojne epitete s negativnim prizvukom korištene u kolokvijalnom govoru te ga je većina ispitanika opisala kao neuredan, zbijen, uništen, onečišćen, „pošaran“, nedovršen i neugledan prostor.

Uz skop zgrada A bloka vežu se razni kolokvijalni nazivi kao što su „mamutica“, „šarena zgrada“, „kokošinjac“, „Chinatown“, „Meksiko“, „Benetonka“ i slično.

„U A bloku ima 5, 6 ljudi koje baš vidim cijeli dan svaki dan na cesti. Kad idem u trgovini, čovjek sa štakama koji piju na javnom mjestu – oni pridonose slici koja se u medijima reproducira.“ (Ispitanik 5).

„...da je A blok katastrofa, da tamo žive socijalni slučajevi i to je tipa bacanje smeća kroz prozor, pišanje po haustorima....“ (Ispitanik 1).

„...jednostavno se osjeti razlika u tome što je A blok dosta neuredniji; nekako je to sve razbacano, potrgano, porazbijano...“ (Ispitanik 1).

„Kad zađem u ovu zgradu, to mi je kao da sam zašla u neki geto.“ (Ispitanik 1).

„Ne da mi se kad sam vani negdje navečer objašnjavati nekome: Ali ja nisam u onim šarenim zgradama, ja sam u normalnom dijelu.“ (Ispitanik 9).

„...još uvijek imam osjećaj kao da je A blok negdje u Meksiku.“ (Ispitanik 5).

Jedan ispitanik je A blok opisao neutralno.

„Mislim da je glavna fluktuacija u A bloku jer je tamo najveći broj kafića, trgovina, ljekarna, restorani...“ (Ispitanik 2).

C blok je pak opisan kao smisleno projektiran i izveden te vizualno lijep, miran i prostran prostor pun zelenila koje zove na igru.

„Iskreno, od sredine prema kraju naselja je meni daleko ljepše, smislenije napravljeno, daje nekakav smisleni prostor tom cijelom kvartu (...)

Zato mi je onaj iza dio daleko ljepši. Jer su ipak udaljene zgrade od zgrada, svaka ima svoj prostor privatnosti.“ (Ispitanik 11).

„C blok je na kraju krajeva jako lijep. Vizualno, to su krasne zgrade, vizualno te privlači puno zelenila.“ (Ispitanik 10).

Urbanim planiranjem se može potaknuti okolina koja će „producirati“ socijalno integrativne procese (Čaldarović, 1987.), a takvi su procesi urbanim planiranjem izazvani upravo u C, ali i D bloku naselja. Ispitanici razlike između blokova objašnjavaju time da je C blok osmišljen kako bi omogućio kvalitetne sadržaje mladim obiteljima s djecom, dok je A blok primarno namijenjen rješavanju stambenog pitanja.

Odnos distance spram stanovnika nižeg socioekonomskog statusa pobliže je objašnjen u obrani prve pretpostavke. Taj je odnos također važan za razumijevanje neslučajne podjele, odnosno homogenizacije vidljive u prostoru. Većina ispitanika spontano je ukazala na postojanje podjele u naselju.

„Postoji ta nekakve granica. Nešto je. A blok je napučen, sadržaji i puno ljudi su nagurani u A blok, a tamo u C i D je više mirnije. B blok je negdje ni na nebu ni na zemlji, na granici.“ (Ispitanik 11).

„Socijala je baš nabijena u taj A blok u smislu da im se rješava stambeno pitanje, u smislu budite sretni s ovim šta ste dobili, a ovo je tu ipak za prodaju.“ (Ispitanik 10).

„Ne da mi se kad sam vani negdje navečer objašnjavati nekome: Ali ja nisam u onim šarenim zgradama, ja sam u normalnom dijelu!“ (Ispitanik 9).

„Logično je, većina zgrada su tu napravljene da što više ljudi stane na jedan prostor, dok su tamo više nekakve elitne zgrade koje imaju svoja dvorišta i igrališta pored.“ (Ispitanik 6).

„Novac čini čuda.“ (Ispitanik 5).

S obzirom na to da je u A blok smještena većina stanovnika sa zaštićenim najamninama, a da je u C blok smješteno najviše kupaca stanova ili javno unajmljenih stanova, može se sa sigurnošću reći da je treća pretpostavka potvrđena te da se u naselju Novi Jelkovec može lokalizirati neslučajna homogenizacija stanovništva.

Prema O. Čaldaroviću, što je više pojedini dio naselja karakteriziran samo određenom strukturom stanovništva, situaciju ćemo smatrati lošijom. Prema D. Seferagić, previše homogena naselja mogu proizvesti isključive obrasce ponašanja, no, s druge strane, previše heterogena

naselja mogu spriječiti mogućnost bilo kakve dublje komunikacije te kao takva nijedna ne pogoduju pozitivnim socijalnim odnosima. (Seferagić, 1988.)

U slučaju Novog Jelkovca je uočljiv slučaj homogenizacije i pozitivnih integrativnih odnosa u dva dijela naselja, no ta dva dijela nisu uspjela ostvariti dublju komunikaciju u svrhu stvaranja socijalne kohezije na razini naselja.

5. Zaključak

Rad je započet pojašnjenjem strukturne transformacije društva u dobu u kojem informacije i kapital utječu na konkretna mjesta na kojima ljudi žive. U uvodu je postavljeno pitanje o tome što se događa s čovjekom u urbanoj sredini u suvremenom dobu, dobu raslojavanja, te kako se te promjene manifestiraju u konkretnom prostoru? Još na početku 20. stoljeća su mislioci poput G. Simmela ukazivali na karakteristiku grada kao prostora u kojemu je čovjek izložen velikoj količini podražaja, uslijed čega razvija obrambeni mehanizam otupjelosti na podražaje; blaziranost. U gradovima se javljaju susreti koje Bauman opisuje kao *događaje bez prošlosti i budućnosti* i postavlja pitanje ostaju li ljudi stranci živeći u suvremenom gradu. On je uveo i pojam fluidnosti ili „tekućosti“ ljudskih odnosa i društvenih formi, a odnosi se na nemogućnost strukture društvenih odnosa da dugo zadrži isti oblik, na odvojenost politike i centara moći (slabljenje socijalne države), na rastakanje kohezivne zajednice i podjelu stanovništva, na nemogućnost dugoročnog planiranja (kako osobnog života, tako i prostora grada) te na nesigurnost. Nesigurnost se primarno odnosi na radna mjesta i na društvene odnose koji se se površno uspostavljaju i prekidaju; međuljudske veze postaju krhke. Velik broj stanova u Novom Jelkovcu je iznajmljen od Grada Zagreba na svega nekoliko godina; stanovi u zaštićenom najmu na tri godine uz obnovu ugovora ukoliko su zadovoljeni svi uvjeti, a stanovi u javnom najmu na pet godina, doduše, s mogućnošću produljenja ugovora, ali i s mogućnošću odlaska. Stanovnici koji su kupili stanove ne znaju tko će im za 15 godina biti susjed i kakva će uopće biti vrijednost njihove nekretnine s obzirom na strukturu susjedstva podložnu promjenama.

No, veći problem koji mori stanovnike Novog Jelkovca jest polarizacija stanovništva na kupce stanova i zaštićene najmoprimce. Zanimljivo je da su čak i kupci stanova, koji su u ovom istraživanju činili korpus stanovnika višeg SES-a, zaposleni na radnim mjestima koja su često

nestabilna ili ugovorena na određeno vrijeme.¹⁰ U Novom Jelkovcu se isprepliću stanovnici u zaštićenom najmu (stanovnici potpuno isključeni iz mreža moći i najnižeg socioekonomskog statusa), zatim stanovnici u javnom najmu (zamjenljiva radna snaga koja nije bila u mogućnosti dugoročno isplanirati stanovanje te je pod ugovorom na 5 godina) i kupci stanova koji su većinom stanove kupili na kredit kako bi osigurali vlastito stambeno pitanje ili osigurali potomke. U naselju je tako uočena polarizacija na prostore u kojima su nastanjene obitelji u zaštićenom najmu te prostor u kojima su nastanjeni kupci stanova. Blokovi A i C u Novom Jelkovcu najizraženiji su primjer prostorne segregacije bazirane na socioekonomskom statusu. A blok karakteriziraju niža kvaliteta izgradnje u odnosu na ostale blokove, tanki zidovi te prevelika katnost s malim osobnim prostorom. Javni prostor tog bloka je većinom instrumentalnog karaktera (dućani, frizerski saloni), a velik dio čini popločena prazna površina. Preostala tri bloka sadrže dječje parkove, a C i D blok i velika igrališta s posebnom namjenom (nogomet, košarka). Međutim, postavlja se pitanje što je s ostalim stanovnicima naselja; s djevojkama koje u manjoj mjeri sudjeluju u utakmicama na igralištima, često samo u ulozi gledateljica, što je s odraslima koji ne običavaju igrati turnire, a što s osobama koje uopće nemaju djecu? Njima preostaje staza za bicikl, trčanje i rolanje oko naselja, što najčešće rade u društvu svojih poznanika, ili pak knjižnica ili dućan i kafić, što su opet javni prostori u kojima se mora platiti boravak.¹¹ Iz rasporeda javnih prostora u naselju može se razabrati da je ono s jedne strane sagrađeno za učinkovito zbrinjavanje stambenog pitanja, a s druge strane za obitelji s malom djecom. Naselje, dakle, nije zamišljeno za, primjerice, male obitelji u kojima rade oba roditelja s djetetom u tinejdžerskoj dobi.

Nakon digresije o javnim prostorima u naselju, vraćam se na podijeljenost naselja na blokove prema socioekonomskom statusu te zaključujem da čak i u umjetno napravljenim naseljima, gdje se prostor mogao unaprijed planirati, društvo nije imuno na podjelu stanovništva. Stanovništvo, vjerojatno nesvjesno, još uvijek na pojedince nižeg SES-a gleda kao na pojedince koji se nisu dovoljno trudili, obrazovali ili ulagali u sebe; kako su rađali više djece nego što im njihov status

¹⁰ Generalno gledajući, sam nastanak naselja već je posljedica polarizacije i izolacije stanovništva nižeg socioekonomskog statusa na rubove gradova. Strukturu stanovništva Novog Jelkovca općenito čine obitelji s relativno malom platežnom moći, bilo da su kupci stanova ili najmoprimci.

¹¹ Novi Jelkovec je samo primjer na mikrorazini u kojem se očituju globalne promjene u vidu polarizacije stanovnika te da većina sadržaja koji bi mogli povezati stanovnike nije aktivirana ni u drugim zagrebačkim naseljima.

dozvoljava. Međutim, ključni problem ne leži u pojedinačnom trudu stanovnika, već u tomu što su diskrepancije između visoko i nisko plaćenih poslova sve veće; sve je veća razlika između bogatog i siromašnog stanovništva i u toj situaciji trud pojedinca igra neznatnu ulogu u odnosu na globalne procese u ekonomiji u kojoj globalni kapital sadržava većinu resursa moći. Upravo zbog toga je važno raditi na socijalnoj koheziji stanovnika, ne samo u novim stambenim naseljima, već na svim razinama i strukturama ljudskog društva, kako bi se povećala solidarnost i kako bi se pokrenule inicijative koje imaju moć uzvratiti takvom sustavu i zaštititi ideal jednakosti i pravednog grada.

Socijalna, konkretnije, stambena politika Hrvatske je u vidu izgradnje Novog Jelkovca osmislila pohvalan projekt stambenog zbrinjavanja potrebitih (uvođenje zaštićenih i javnonajamnih stambenih ugovora) kao odgovor na globalne, ali i lokalne ekonomske prilike. No, kako moć socijalne države slabi (Castells, 2003.), slabi i njena mogućnost dubinski se baviti dugoročnim planovima za stanovništvo i pravedno prostorno planiranje.

Kombinacijom jačanja svijesti o strukturama moći te radom na jačanju i uprostorenju socijalne kohezije na svim razinama društvene infrastrukture može se usporiti rastući trend polarizacije društva i pritom ne odustajati od prava na grad po mjeri čovjeka.

Literatura

- Bauman, Zygmunt (2005.) *Postmoderna etika*. AGM: Zagreb.
- Bauman, Zygmunt (2009.) *Fluidna ljubav*. Mediterran Publishing: Novi Sad.
- Bauman, Zygmunt (2010.) *Liquid times: Living in an Age of Uncertainty*.
- Bauman, Zygmunt (2011.) *Tekuća modernost*. Pelago: Zagreb.
- Bežovan, Gojko (2002.) „Socijalna odgovornost gospodarstva i iskustva u Hrvatskoj.“ Revija za sociologiju. 33 (1-2): 17-32.
- Bežovan, Gojko (2004.) „Stambena prava u Hrvatskoj i problemi njihova ostvarenja.“ Revija za socijalnu politiku. 11 (1): 89-106.
- Bežovan, Gojko (2005.) *Civilno društvo*. Zagreb: Nakladni zvod Globus.
- Bežovan, Gojko (2008.) „Stanovanje i stambena politika.“ Socijalna politika Hrvatske. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Berger-Schmitt, Regina (2000.) *Social cohesion as an aspect of the quality of societies: Concept and Measurement*. EuReporting: Mannheim.
- Caro, D. i Cortes, D. (2012.) *Measuring family socioeconomic status*. IEA Data Processing and Research Center: Hamburg.
- Castells, Manuel (2000.) *Uspon umreženog društva. Informacijsko doba*, 1. sv. Golden Marketig: Zagreb.
- Castells, Manuel (2002.) *Moć identiteta. Informacijsko doba*, 2. sv. Golden Marketig: Zagreb.
- Castells, Manuel (2003.) *Kraj tisućljeća. Informacijsko doba*, 3. sv. Golden Marketig: Zagreb.
- Čaldarović, Ognjen (1987.) *Suvremeno društvo i urbanizacija*. Školska knjiga: Zagreb.
- Čaldarović, Ognjen (2011.) *Urbano društvo na početku 21. stoljeća*. Naklada Jesenski i Turk. Hrvatsko sociološko društvo: Zagreb.
- Čaldarović, O., Šarinić, J. (2015.) *Suvremea sociologija grada. Od „nove urbane sociologije“ prema „sociologiji urbanog“*. Naklada Jesenski i Turk: Hrvatsko sociološko društvo: Zagreb.
- English, H., English, A. (1972.) *Obuhvatni rečnik psiholoških i psihoanalitičkih pojmova: vodič za njihovu upotrebu*. Savremena administracija: Beograd.
- Gutman, Robert (2009.) *People and Buildings*. Transaction: New Brunswick.
- Haralambos, M., Holborn, M., Fanuko, N. Paić Jurinić, M., Rusan, R. Tomić, V. *Sociologija: teme i perspektive*. Golden marketing: Zagreb.

- Lazarević, Nada (1988.) *Grad između empirije i utopije*. Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije: Beograd.
- Mercvajler, Marija i Šarić, Ivana (2014.) *Kako ojačati socijalnu koheziju u planskom naselju Novi Jelkovec?* Rad za natječaj za rektorovu nagradu: Katedra za socijalnu politiku Studijskog centra socijalnog rada pri Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.
- Milinković, Bosiljka (2004.) *Grad: društvo, prostor, vrijeme: (selektivna bibliografija 1990.-2003.)* Institut za društvena istraživanja u Zagrebu: Zagreb.
- Mlinar, I., Šmit, K. (2008.) „Urbanistički pokazatelji zagrebačkih stambenih naselja Zaprude i Sopnica-Jelkovec.“ *Prostor* 1 (35) 16 (2008): 116-125.
- Mumford, Lewis (1922.) *Povijest utopija*. Naklada Jesenski i Turk: Zagreb.
- Puljiz, Vlado (2004.) *Socijalna prava i socijalni razvoj Republike Hrvatske*. Revija za socijalnu politiku. 11 (1): 3-20.
- Puljiz, Vlado et al. (2008.) *Socijalna politika u Hrvatskoj. Socijalna politika: definicije i područja*. Pravni fakultet Sveučilišta: Zagreb.
- Seferagić, Dušica (1988.) *Kvaliteta života i nova stambena naselja*. Sociološko društvo Hrvatske: Zagreb.
- Seferagić, D., Lay, V., Horvat, B., Lay, I., Čaldarović, O. (1982.) *Društveni koncept novog naselja*. Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu: Zagreb.
- Supek, Rudi (1987.) *Grad po mjeri čovjeka*. Naprijed: Zagreb.
- Šoe, Fransoaz (1978.) *Urbanizam utopija i stvarnost*. Građevinska knjiga: Beograd.
- Vergolini, L. (2011.) *Does economic vulnerability affect social cohesion? Evidence from a comparative analysis*. Canadian Journal of Sociology.

Izvori s internet stranica

***O Novom Jelkovcu.

URL: <http://www.zgstanogradnja.hr/default.aspx?id=2735>

(posljednji put posjećeno 29.03.2015.)

American Psychological Association (2007.) *Report of the APA Task Force on Socioeconomic Status*.

- URL: <http://www.apa.org/pi/ses/resources/publications/task-force-2006.pdf> (posljednji put pogledano 04.04.2015.)
- Bežovan, Gojko (2014.) Intervju. *Model za Novi Jelkovec*. U: Ars publicae, 15.04.2014.
URL: <http://arspublicae.tumblr.com/post/90444608599/model-za-novi-jelkovec-intervju-s-gojkom> (posljednji put pogledano: 29.03.2015.)
- Buble, T. (2014.) Intervju. *Stambene politike novih kvartova*. U: Ars publicae, 22.12.2014.
URL: <http://arspublicae.tumblr.com/post/105859524669/stambene-politike-novih-kvartova-intervju-s> (posljednji put pogledano: 29.03.2015.)
- Franić, T. S., Ilijanić, A., Kostrenčić, A., Milenković, D., Suljić, A. (2014.) Intervju. *Nezasluženo stigmatizirano naselje*. U: Pogledaj to: Portal o prostoru, oblikovanju i drugim stvarima. 01.04. 2014.
URL: <http://pogledaj.to/arhitektura/nezasluzeno-stigmatizirano-naselje/> (posljednji put posjećeno 29.03.2015.)
- Jukić, Tihomir (2014.) Intervju. *Oblikovanje novog kvarta*. U: Ars publicae, 23.12.2014.
URL: <http://arspublicae.tumblr.com/post/105952835194/oblikovanje-novog-kvarta-intervju-s-tihomirom> (posljednji put posjećeno 29.03.2015.)
- Nadilo, Branko (2009) *Stambeno naselje Sopnica-Jelkovec u Zagrebu*. Građevinar.
URL: <http://www.casopis-gradjevinar.hr/~hsgiorg1/gradjevinar/assets/Uploads/JCE-61-2009-07-05.pdf> (posljednji put posjećeno 29.03.2015.)
- Natječaj za davanje u najam javno najamnih stanova u naselju Novi Jelkovec, 22/09
URL: http://www.zagreb.hr/UserDocsImages/stanovi/Objava%20na%20WEB_natje%C4%8Daj%20stanovi%20jelkovec.pdf (posljednji put posjećeno 04.04.2015.)
- Novi Jelkovec (2014.) *Plan i program*.
URL: <http://www.novi-jelkovec.hr/program/> (posljednji put posjećeno 03.01.2015.)
- Novi Jelkovec (2014.) *Aktivnosti*.
URL: <http://www.novi-jelkovec.hr/category/aktivnosti/> (posljednji put posjećeno 03.01.2015.)

Novi Jelkovec (2014.) *Iz medija.*

URL: <http://www.novi-jelkovec.hr/category/iz-medija/>

(posljednji put posjećeno 03.01.2015.)

Službeni glasnik Grada Zagreba *Prostorni plan Grada Zagreba* (11/2003)

URL: <http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=1900>

(posljednji put posjećeno 04.04.2015.)

Službeni glasnik Grada Zagreba *Odluka o najmu stanova* (16/09)

URL: <http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=11417>

(posljednji put posjećeno 04.04.2015.)

Šmit, Krunoslav (2014.) Intervju. *Urbanizam Novog Jelkovca* U: *Ars publicae*, 15.04.2014.

URL: <http://arspublicae.tumblr.com/post/82785342100/urbanizam-novog-jelkovca-razgovor-s-krunoslavom>

(posljednji put posjećeno 03.01.2015.)

Udruga Novi Jelkovec (2014) Intervju. *Udruga Novi Jelkovec: Prve godine kvarta.* U: *Ars publicae*, 04.06.2014.

URL: <http://arspublicae.tumblr.com/post/87790201174/udruga-novi-jelkovec-prve-godine-kvarta>

(posljednji put posjećeno 21.12.2014.)

Vlada Republike Hrvatske (2003.) *Nacionalni program za Rome.*

URL: <http://www.umrh.hr/Nacionalni%20program%20za%20Rome.pdf>

(posljednji put posjećeno 29.03.2015.)

Prilozi:

Slika

Lista ispitanika

Slika 1.:

Nadilo, Branko (2009.) *Stambeno naselje Sopnica-Jelkovec u Zagrebu*. Građevinar

URL: <http://www.casopis-gradjevinar.hr/~hsgiorg1/gradjevinar/assets/Uploads/JCE-61-2009-07-05.pdf>

(posljednji put posjećeno 29.03.2015.)

Lista ispitanika

Ispitanik 1 – Ž, D, JN, srednja dob

Ispitanik 2 – M, B, JN, srednja dob

Ispitanik 3 – M, A, K, mlada dob

Ispitanik 4 – Ž, C, JN, srednja dob

Ispitanik 5 – M, B, SN, mlada dob

Ispitanik 6 – M, A, SN, mlada dob

Ispitanik 7 – M, C, K, srednja dob

Ispitanik 8 – Ž, B, K, srednja dob

Ispitanik 9 – Ž, B, K, mlada dob

} zajedničko kućanstvo

Ispitanik 10 – Ž, B, SN, srednja dob

Ispitanik 11 – Ž, D, JN, srednja dob

Ispitanik 12 – Ž, C, K, srednja dob

Ispitanik 13 – M, C, K, srednja dob

} zajedničko kućanstvo

Ispitanik 14 – patronažno medicinsko osoblje

Ispitanik 15 – djelatnik/ca knjižnice Novi Jelkovec

Ispitanik 16 – djelatnik/ca knjižnice Novi Jelkovec